

Kritik mot polisen för "samtal" i en skola med elever under en pågående förundersökning m.m.

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot bl.a. Polismyndigheten i Västra Götaland med anledning av polisens agerande efter en polisanmälan mot hans son (född i mars 1990). Han anförde bl.a. att ett polisförhör hade hållits med sonen i skolans lokaler men att varken han eller pojkens mor underrättats om att förhöret skulle äga rum.

Skolledningens agerande granskades av JO André i ärende dnr 4061-2005 (se s. 467).

Utredningen

Handlingar i polismyndighetens aktuella ärenden infordrades och granskades.

Av handlingarna i ett ärende framgick att AA den 1 februari 2005 hade gjort en polisanmälan om tjänstefel och att vice chefsåklagaren BB, Riksenheten för polismål Göteborg, den 20 maj 2005 beslutat att inte inleda förundersökning.

Av utredningen i övrigt framgick bl.a. följande.

Den 27 januari 2005 gjordes en polisanmälan om misshandel av en elev på Hedekas skola och samma dag beslutade polisinspektören CC att inleda förundersökning. Under rubriken "ÖVRIGT" på polisanmälan var antecknat att samtliga inblandade var minderåriga. Den nämnda dagen hölls även ett målsägandeförhör. Målsäganden uppgav därvid att hon blivit knuffad/stött i bröstet med en trähockeyklubba så att hon ramlat baklänges in i de personer som befann sig på platsen och att gärningsmannen gick i hennes klass. Tre andra elever i klassen hade enligt målsäganden filmat händelsen med sina mobiltelefoner. Den 31 januari 2005 åkte polisinspektören DD och polisassistenten EE till Hedekas skola. De var uniformsklädda och kom till skolan i "målade polisbil". Med anledning av den inträffade händelsen höll personal på skolan ett möte i den klass där de inblandade eleverna gick varvid händelsen togs upp. DD och EE deltog i detta möte. Därefter fördes "samtal" kring det inträffade på rektorsexpeditionen med

berörda elever. Förundersökningen lades ned den 10 mars 2005 på grund av att den misstänkte inte hade fyllt 15 år.

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över handläggningen av ärendet.

Polismyndigheten (länspolismästaren FF) kom in med ett remissvar till vilket var fogat bl.a. en promemoria med upplysningar som inhämtats från DD.

Av promemorian framgick att DD tjänstgjorde som yttre befäl vid det aktuella tillfället, att han var klädd i uniform och att det var skolans rektor som önskade hans medverkan vid mötet samt att DD ringde till socialtjänsten innan han åkte till skolan.

FF anförde i huvudsak följande.

Bedömning

Händelsen på skolan

Att polisen fanns på skolan bör ses mot bakgrund av 1990-talets polisreformer. Statsmakterna fattade då flera beslut som innebar att polisarbetet mera skulle inriktas på brottsförebyggande och problemorienterade insatser.

Som en följd av dessa beslut har polisens samarbete med andra myndigheter och organisationer fördjupats. Polisens närvaro i olika sammanhang behöver därför inte med nödvändighet ses som ett uttryck för statens repressiva makt utan polisen utgör tvärtom en trygghetskapande faktor i samhället och inte minst inom skolan.

Statsmakterna har bestämt att polisens synlighet skall öka. Det är anledningen till att polisen numera som regel är uniformsklädd. Polisuniformen är en symbol för trygghet i samhället.

En viktig målgrupp för polisen är barn och ungdomar. Det är angeläget att vinna deras förtroende. Framgångsfaktorer för polisen är att vara närvarande i skolan och delta i lag- och rättundervisning och i skolans arbete med att skapa en trygg skolmiljö liksom att komma till skolan när skolledningen ber om hjälp. Polisen har därför en given roll i skolan.

Förundersökningen har lagts ned av behörig förundersökningsledare inom polisen. Utöver målsägandeförhöret har polisen inte vidtagit några utredningsåtgärder som att hålla förhör vare sig på skolan eller senare. Den situationen uppstod inte som gjorde att det blev aktuellt att kalla till förhör och tillämpa bestämmelserna i lagen om unga lagöverträdare.

Det var rektorn och klassläraren som reagerade snabbt och resolut och in grep mot mobbningen och tog ansvaret för att reda ut vad som hade hänt. Det skedde tillsammans med eleverna i klassen och med den mobbade elevens föräldrar. Polisen fanns där som stöd och hjälp till rektorn och utgjorde en trygghetskapande faktor i skolmiljön. Socialtjänsten var informerad.

När det gäller samarbetet mellan skola och polis bör det i första hand vara rektorn som anger premisserna för detta samarbete, eftersom det är han som har ansvaret för verksamheten på skolan. Behovs- och proportionalitetsprinciperna enligt 8 § polislagen får anses iakttagna.

Tvångsåtgärder

Förutsättningarna för polisens arbete blir ofta andra vid tvångsåtgärder i skolan. Generellt gäller att ingripanden i form av straffprocessuella eller andra tvångsåtgärder mot elever i skolmiljö av uniformerad polis bör undvikas.

Ingripanden av det slaget strider mot hänsynsprincipen och är ägnade att ge negativa effekter.

Det innebär att en elev bör hämtas till förhör endast om det finns mycket speciella skäl för detta. Det gäller också att hålla förhör i skolan. Undantag från denna princip kan vara tidsnöd på grund av inträffade akuta situationer.

Beträffande AA:s anmälan om tjänstefel upplyste polismyndigheten i remissvaret att BB den 20 maj 2005 hade beslutat att inte inleda förundersökning med motiveringen att anmälningsuppgifterna inte gav anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal förövats.

AA yttrade sig över remissvaret.

I ett beslut den 19 januari 2007 anförde *chefsJO Melin* bl.a. följande.

Bedömning

Utredningen ger vid handen att polismyndigheten beslutade att inleda förundersökning efter en anmälan den 27 januari 2005 om misshandel som skulle ha skett på Hedekas skola i Munkedals kommun. Den utpekade gärningsmannen var elev på skolan och hade inte fyllt 15 år vid gärningstillfället. Medan förundersökning pågick åkte DD och EE, uniformsklädda, till skolan och deltog där i ett möte som bl.a. skolans rektor höll i den klass där målsäganden och den utpekade gärningsmannen gick. Mötet ägde rum den 31 januari 2005 och hölls med anledning av den inträffade händelsen. Efter mötet hölls ett "samtal" på rektorsexpeditionen med de inblandade eleverna om det inträffade. I detta deltog de båda polismännen och personal från skolan. Varken polisen eller skolledningen hade inför mötet underrättat den utpekade gärningsmannens vårdnadshavare om att saken skulle tas upp på det sätt som kom att ske. Förundersökningen lades ned den 10 mars 2005 på grund av att den misstänkte gärningsmannen inte hade fyllt 15 år.

Jag vill inledningsvis framhålla att jag självfallet instämmer i vad polismyndigheten anført om vikten av att polisen vinnlägger sig om barns och ungdomars förtroende. Polisen kan, och bör, givetvis vara närvarande i skolan, t.ex. genom att polismän deltar i undervisningen i lag och rätt och även på annat sätt bedriver upplysande och brottsförebyggande arbete i skolor. Polisen bör också med sin närvaro kunna bidra till arbetet med att skapa en trygg skolmiljö. Det gäller såväl när polisen besöker skolor i rent förebyggande och kontaktskapande syfte som om ett besök föranleds av att bråk eller oroligheter förekommit och polisen t.ex. åtar sig att i allmänna ordalag informera större grupper av elever om vad som utgör brottsliga handlingar och vad sådana kan leda till.

Dessa mera allmänna konstateranden har emellertid, noga taget, föga med omständigheterna i det aktuella ärendet att skaffa. Som framgått var polismännens besök i Hedekas skola föranlett av att det gjorts en polisanmälan mot en utpekad elev. Förundersökning hade inletts. Besöket i skolan synes därför närmast ha haft ett brottsutredande syfte.

Förundersökning skall enligt 23 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken (RB) inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Av denna bestämmelse jämförd med 1 kap. 6 § brottsbalken följer att förundersökning inte skall inledas om ett brott har begåtts av någon som vid gärningstillfället inte hade fyllt 15 år.

Enligt polisanmälan i det aktuella ärendet hade en elev misshandlats på en skola av en för målsäganden känd gärningsman. Under rubriken "ÖVRIGT" i anmälan var antecknat att samtliga inblandade var minderåriga. Den dag anmälan gjordes hölls ett förhör med den då 14-åriga målsäganden som uppgav att det var en namngiven klasskamrat till henne som hade utfört misshandeln och att tre andra klasskamrater hade filmat händelsen. Senare samma dag beslutade polisen att inleda förundersökning. Eftersom omständigheterna tydde på att den utpekade gärningsmannen inte hade fyllt 15 år borde polisen, innan beslut i förundersökningsfrågan fattades, ha kontrollerat gärningsmannens ålder. Om saken kontrollerats hade det visat sig att gärningsmannen inte hade fyllt 15 år vid tidpunkten för gärningen och att förundersökning således inte skulle inledas.

Om en förundersökning inleds och det därefter framkommer att det brott som utredningen gäller begåtts enbart av någon eller några som är under 15 år skall naturligtvis förundersökningen läggas ned utan dröjsmål. I förevarande fall lades förundersökningen ned först den 10 mars 2005 trots att polisen i vart fall vid mötet i skolan den 31 januari 2005 rimligen måste ha fått underlag för ett sådant beslut.

I sammanhanget kan nämnas att om det saknas förutsättningar att inleda förundersökning kan i vissa fall i stället frågan om inledande av utredning enligt 31 § lagen (1964:167) om unga lagöverträdare (LUL) övervägas. Enligt denna bestämmelse kan, i de fall det på grund av gärningsmannens ålder inte skall inledas en förundersökning, en utredning om brottet ändå verkställas. En sådan utredning kan inledas bl.a. om den kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge eller om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt 15 år har tagit del i brottet.

Även om polismyndigheten, som framgått, rätteligen inte borde ha inlett förundersökning hade polisen naturligtvis i den uppkomna situationen att följa de bestämmelser som reglerar förundersökningsförfarandet. Det gäller särskilt de "samtal" som hölls med elever, bland dem den elev som utpekats för brott.

Jag vill med anledning av det inträffade erinra om att rättegångsbalkens och förundersökningskungörelsens bestämmelser inte avser några andra former av samtal med misstänkta än förhör. Om ett "samtal" rör den sak som förundersökningen avser är det att betrakta som ett förhör. Den misstänkte bör få vetskap om att förhör inleds så att han kan bevaka sina rättigheter vid ett sådant, t.ex. göra framställning om att försvarare skall närvara. Vidare skall en förundersökning enligt 23 kap. 4 § första stycket andra meningen RB bedrivas på ett sådant sätt att inte någon onödigt utsätts för misstanke eller får vidkännas

kostnad eller olägenhet. Denna straffprocessuella hänsynsprincip gör sig särskilt gällande när det är fråga om åtgärder som vidtas mot barn. I 17 § förundersökningskungörelsen (1947:948) föreskrivs exempelvis att förhör med någon som är under 18 år och som är misstänkt för brott, målsägande eller vittne, skall planeras och verkställas så att det inte uppkommer fara för att den som förhörs tar skada samt att det noga skall tillses att uppseende inte väcks kring förhöret. I sammanhanget kan vidare framhållas att i förarbetena till LUL uttalas att det är av särskild vikt att varken hämtning eller förhör med barn under 15 år sker i skolan annat än när mycket speciella skäl föreligger (prop. 1983/84:187 s. 22, se även Rikspolisstyrelsens allmänna råd om utredning av brott begångna av den som inte fyllt 15 år, FAP 403-1). I LUL finns också bestämmelser om att vårdnadshavaren eller annan motsvarande person i princip skall kallas till förhör (5 § och, såvitt avser utredning rörande brott som begåtts av någon som inte fyllt 15 år, 33 §). En förundersökning mot den som inte fyllt 18 år skall i vissa fall alltid ledas av en åklagare (3 § LUL). – Det kan tilläggas att flera av de regler som omgärdar en förundersökning även är tillämpliga vid en utredning enligt 31 § LUL (se 32 § samma lag).

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att DD:s och EE:s besök på skolan inte kan motiveras på det sätt polismyndigheten redogjort för i remissvaret. Jag finner i stället anledning att rikta kritik mot polismyndigheten för beslutet att inleda förundersökning, dröjsmålet med att lägga ned den felaktigt inledda förundersökningen liksom för de s.k. samtal som hölls på skolan.